

Tusen och ett samtal

AV INGER SKALSE

En fetgrym, typ askul, skitcool film. Går det att visa sånt i skolan? Filmen *Torkel i knipa* använder en ung retorik och utmanar den goda smaken. Den känns otäck och befriande på samma gång. En ironisk film som delar publiken. Framförallt bjuder den in till tusen och ett samtal.

VÄLKOMNA TILL Kulturombuds-
dagen "En dag på Filmhuset".
Det är måndag morgon och då
har jag kanske inte min bästa lyskraft
säger en morgontrött Per Wetterblad
och bläddrar i sina anteckningar.

– Det är då man lyser, hörs det från
salongen.

Nackas kultursekreterare, Per Wetterblad, har kallat till seminarium med kulturombud från Nackas skolor och representanter från Filminstitutet för att diskutera film. Nacka kommun ordnar fyra träffar per år. Seminarierna ger tillfälle till diskussion och vidgade vyer för kulturombuden som är de viktiga länkarna ut till verksamheten på skolorna. De väljer gemensamt en skolbiofilm för alla elever inom en ålderskategori. Det ger flera fördelar berättar Per Wetterblad. Upplevelsen blir gemensam och filmen lanseras som läromedel vilket banar väg för filmen in i skolans värld. Pengarna räcker också till att inför varje film göra ett bra fortbildningsseminarium med visning av 35 mm kopia, föreläsare med väl genomarbetade praktiska tips, öl och macka. På det sättet kvalitetssäkras utbudet menar Per Wetterblad. Många är med och sällar och kvar till slut är filmerna som fungerar bäst. Den enskilde läraren väljer sedan om de vill gå eller inte.

– Ni är VIP-gäster idag. 12:15 blir det lunch i VIP-matsalen, med en fantastisk utsikt över hundrastgården på Gärdet.

Skratt i salongen. Kulturombuden

ska få se *Torkel i knipa*, en annorlunda och djärv animerad film från Danmark. Från Filmhuset är Bitte Eskilson, chef för Film & Publik, Zooms redaktör Andreas Hoffsten och handläggaren för skolbio, Klas Viklund med under dagen. Andreas Hoffsten ställer en fråga att ha i bakhuvudet under filmens gång.

– Ställer sig filmen på barnens sida?

SÅ BÖRJAR FILMEN. Röda färgdroppar. En ensam gungande glödlampa. Skuggor över väggarna. Ett långsamt trummande till mörka envisa toner. Det känns illavarslande. Plötsligt bryts det otäcka av mot en glad figur i en vardaglig hemmiljö. Han börjar berätta om Torkel som går i sjätte klass. Stilen signalerar nu komik. Berättaren presenteras snabbt som en av filmens typiska vuxna. Han är musiklärare med mer fokus på sig själv än eleverna. En efter en presenteras de vuxna som parodier på olika typer av svikare; flummissen Gunnar Bjerre utan känsla för proportioner, rektorn utan koll, pappan bakom tidningen, tjtatande mamman utan självinsikt och alkoholiserade morbrodern. Runt om Torkel finns

olika stereotypa barn; coola kompisen, nörden, han som suckar så fort nörden säger något, lill-nazisten och hans kompis förorts-invandraren, tjocka tjejen, förälskade tjejen, trånande tjejgänget och lillasyrran. Dörrar stängs ständigt mitt framför ansiktet på barnen. Och ingen lyssnar. Barnens verklighet i filmen är fylld av fysiskt och socialt våld, vilda fantasier och osäkerhet. Ironin står som spön i backen. Då och då bjuds det på sångnummer. Som tittare växlar man mellan magknip och skratt. Språkbruket är ungt och ostädat. Undertonen är både mörk och ljus, mörk i sitt allvarliga tema, ljus i sin ironiska distans och de frigörande skratt som erbjuds.

SÅ VAD TYCKTE DÅ kulturombuden från Nacka?

– Det här påminner om *South Park*, och den glorifierar våld. Jag skulle aldrig vilja se den här i skolan. Den är hemsk.

- Det är en drift med våldsfilm!
- Det finns inget hopp i filmen!
- Det är en härlig film!

ASIKTERNA GICK FÖRSTÅS ISÄR. Per Wetterblad berättar efteråt att han inte insett filmens kraft förrän han såg den svenskdubbade versionen. Han kände det som att de bjudit in lärarna till Filmhusets soffor och sen gett dem ett knytnävsslag i nyllet. Lite försiktigt, så där på halv stång, räcker några upp handen när Andreas Hoffsten frågar hur många som gillade filmen. Det är som om publiken inte riktigt vågar, eller vet om de vill. Några av ombuden kan tänka sig att visa *Torkel i knipa* för 11-åringar vilket är filmens åldersgräns, några vill vänta till högstadiet, någon tycker att det är en vuxenfilm. När det gäller tjejbilderna är de dock överens. Den haltar. Tjejerna i filmen driver inte handlingen framåt. De trånar förgäves efter de ointresserade killarna. De är offer. Och lillasyster vill hänga efter Torkel men blir bara mer och mer invaliderad av alla olyckor hon ”råkar” ut för. Till slut har hon blivit blind av gafflar instuckna i ögonen. Men filmens råhet delar publiken. En del tycker att man inte ska utsätta barn för otäcka saker de inte känner till. Andra tycker att man måste jobba med det otäcka

som ändå på något sätt är en del av barnens liv. Filmen visar splatter, ett självmord som ingen bryr sig om och referenser till barnprostitution. Per Wetterblad resonerar kring om det finns en inbyggd svårighet i begreppet Skolbio. Han påpekar att skolan har ett uppdrag att jobba med värdegrunder. Han tycker att *Torkel i knipa* provocerar oerhört starkt kring dessa värdegrunder och att skolbio då utmanar dessa värden. Det krockar eftersom filmen utmanar vår traditionella värdegrund.

– Vi ska jobba med värdegrunder och jag tycker den här filmen är väldigt bra för det, men det finns vissa saker... jag skulle vilja ha excerpter... man pratar om det mörka rummet, vi behöver också det ljusa rummet så att man kan klippa av och skapa diskussioner. Ofta är det ju så med skolbiofilmer att man går och ser filmen på onsdag och säger att ’vi pratar om filmen på fredag’... det är så dags då, säger en av lärarna.

– Språket tycker jag är speciellt spännande i den, vad som händer, språkutvecklingen, säger en annan.

’Hon e så jäla lame asså ba’ är exempel på fraser som inbjuder till diskus-

sion vare sig man vill titta på hur språket utvecklas i och med nya behov och kulturella möten eller om man vill försvara språket mot vad man kan se som en försämring.

Några lärare är osäkra på om de kan styra samtalet på ett tillfredställande sätt. De vill att barnen själva ska komma fram till 'rätt' diskussion. Men de är rädda för att den här filmen ger för många vad de kallar felsvar. Eleverna ska alltså komma fram till sådant som lärarna har räknat med, men samtidigt inte förstå att de är styrda. Här blir det tydligt att filmen provocerar lärarnas osynliga kontroll. *Torkel i knipa* visar en vuxenvärld som tappat kollen, och under diskussionen framträder en oro hos lärarna att det är just det de kommer att göra. Sen uttrycks en sorg över att det i filmen inte finns några vuxna för barnen, att ingen vuxen är en hjälte. Bitte Eskilson säger att *Torkel i knipa* ger en känga åt alla håll och kanter. Själv tar hon åt sig av kritiken mot karaktären Gunnar Bjerre. Han är en direkt snyting åt pedagogisk barn-tv å la 70-tal. Klas Viklund pekar på skolan som strukturellt våld och att filmen får de vuxna att sitta på de anklagades bänk:

– Problemet med att visa den här som en skolbiofilm kan vara att filmen är väldigt konsekvent i att skolan är en förtryckarmaskin... det är en otrolig anklagelseakt.

Bitte Eskilson säger att ansvar också handlar om man berättar om sånt som inte berättats om förut, att det är viktigt att våga jobba med det som är svårt och smärtsamt. Och några av lärarna råds inte:

– Jag jobbade förut i Fittja särskola. Eleverna skulle ju skratta läppen av sig, inte för att filmen är löjlig, utan för att den tar udden av det som är jobbigt, det är ju därför man skrattar åt det.

– Jag som vuxen skrattar också när det blir väldigt överdrivet läskigt... det går överstyr. Det är inte det som är det egentliga problemet, att de hugger av huvuden och att det sprutar blod.

– Jag tycker det här är en alldeles utmärkt film att visa för alla som har med barn att göra, den ger så många ingångar.

MEN PÅ VILKET SÄTT kan *Torkel i knipa* sägas ställa sig på barnens sida? Kanske att den vågar vara konsekvent i sin kritik av vuxenvärlden. Den vågar synliggöra en rå vardag. Den tar udden av och kommenterar viss popkultur. Ja, hur var det med den dåliga bilden av tjejer, kunde man se någon ironi i den?

– Absolut, jag tycker absolut att man kan se en ironi i det, och det kan man ju också diskutera, säger en ung kvinnlig lärarstuderande.

Bland filmens många referenser till andra filmer, främst inom skräckgenren, finns även en tydlig referens till en

typisk tjeffilm. Referensen till *Grease* jämte referenser till filmer som *Motorsågsmassakern* och *Dawn of the Living Dead* likställer dem på ett plan med varandra. Förälskade men avvisade Johanna, förvandlas från trånande och mjuk till vulgär och våldsam, sparkar Jason i skrevet och hälsar "Fuck off and die, du e för ful för mej och din morsa går för hundra". Det här är en parafraas på scenen när Sandy i *Grease* väljer att blir tuff för att få Danny, vilket dessutom presenteras som Sandys vändpunkt. På det sättet visas *Grease* upp som lika våldsam som *Motorsågsmassakern*, alltså vad *Motorsågsmassakern* gör med killar gör *Grease* med tjejer.

Det svåra med *Torkel i knipa* tycks vara att filmen så konsekvent kastar omkull vår auktoritet och därmed vår kontroll över hur vi pratar om världen. Det blir tydligt under seminariet att den kontrollen kanske är det absolut sista vi vill släppa ifrån oss i klassrummet. Filmen kryper in under skinnet på oss och ställer svåra frågor om demokrati och det fria ordet. Hur stark är de vuxnas osynliga makt när det gäller vad som får sägas och hur? Vilka krafter vågar vi släppa in i klassrummet? Vad säger det om vår syn på vad demokrati är?

Torkel i knipa distribueras av Folkets Bio.

